

اندیشہ

زما

احمد شاملو
ترجمہ: ویار

Ketabton.com

احمد شاملو

زما اندېښنې

ژباړه: وياړ

د ايران د چارو د شننې او څېړنې د مرکز
په اتم کنفرانس کې د احمد شاملو وينا

(د ۱۹۹۰ کال اپريل، برکلي، کليفرنیا)

دُنۍ ديدرو:

د تعصب او بربريت تر مينځ يو ګام واټن دی.

له ارزونې، پلټنې او څېړنې پرته د هنري، فرهنگي، ادبي، سياسي او فلسفي فکرونو او گروهې منل او د هغه لپاره بل څوک چار ماري کول يا رټل، تعصب دی. د علمي ليددود او گروهې د بډاينې لپاره اړينه ده، چې ټولې ښکارندې او پديدې له تعصب پرته د علمي او منطقي ارزونې وروسته رد يا ومنل شي. د تعصب په اړه د احمد شاملو دا ليکنه د لوستلو وړ ده. هيله مند یم پښتو ژباړه يې د پوهې په لاغورېدلو کې ګټوره تمامه شي. دا يادونه لازمه ګڼم، چې ما د دې وينا د متن ځينې عنوانونه د منځپانګې په پام کې نيولو سره، يو څه بدل کړي دي.

زما اندېښنې

احمد شاملو

ژباړه: وياړ

سمون: زير افغان

برېښنايي خپرېدنه او بيا کتنه: تلي ۱۴۰۲

لړلیک

- ۱ اندېښنه
- ۲ د مهرگان جشن
- ۷ نوم يې گئومات، خو په غاصب مشهور و
- ۱۶ د ضحاک قضيه څه ده؟
- ۲۹ پرېردئ چې يو تريخ حقيقت درته ووايم
- ۳۷ خبره رالنده کړم

اندېښنه

ډېرو گرانو دوستانو،

ستاسو په مينځ کې شتون، له تاسو سره خبرې کوول او له تاسو اورېدل تل زما لپاره يو مغتنم فرصت او يوه ښه تجربه ده. خو کله، چې سره راټولېږو، معمولاً يوازې د سياسي مسايلو په اړه غږېږو او که مې لا ښه ويلې وي، هڅه کوو چې د هېواد د داخلي پېښو په اړه خبرې وکړو او هغه څه چې په هېواد کې تېرېږي، له خپل بنسټيز ليددود سره وتلو او داسې نور..... دا کار ورو ورو، اوس په يو رسم او عادت بدل شوی او تقريباً د يوه دود ښه يې نيولې. زه نن شپه په پام کې لرم دا رسم او دود مات کړم او خپلې خبرې له نورو ځايونو څخه پيل او بل ځای ته يې ورسوم. غواړم د راتلونکي په اړه د خپلو اندېښنو په هکله وغږېږم. له همدې کبله مې خبرې په يوې لنډې پوښتنې پيلوم، خو دې پوښتنې ته د رسېدلو لپاره اړيم چې لومړی يو څه مقدمې جوړې او بيا يې زمينه چمتو کړم.

فکر کوم د دې زمينې جوړولو لپاره به ښه دا وي چې د بل هر کار پر ځای يو تاريخي حقيقت د بېلگې په توگه راواخلم، ويې څېړم، وړاندې يې کړم او له لاسته راټلونکې پايلې څخه يې گټه واخلم او د پام وړ پوښتنه د هغې په رڼا کې مطرح کړم. دولس کاله مخکې د «مهرگان» په جشن کې، په نيويارک کې می وليدل چې دوستان د دې جشن لامل «پر ضحاک باندې د کاوه بريا» گڼي. البته دا موضوع نه نوې ده او نه هم د حيرت وړ، ځکه چې په رښتيا هم ډېري دوستان، هر چېرې چې دي، دا لفظي تېروتنه کوي. زه دا موضوع د هماغې تاريخي بېلگې په توگه، چې مې وويل، مطرح کوم او شل او تحليل يې په دوو برخو کې تر سره کوم، وگورو چې چېرته رسېږو.

د مهرگان جشن

مهر په لرغونې پارسي کې، په اصل کې میترا؛ که سم یې تلفظ کړم میتره و. او مهر یا میترا یا میتره هماغه لمر دی. مهرگان هم چې په لرغونې پارسي کې میترګانه تلفظ کېدو، د ژبډود له مخې یعنې «لمر ته منسوب» مانا ورکوي.

په خپله د میتره یا مهر یا لمر په اړه باید ووايم، چې د ایرانیانو له اسطوره ایزو خدایانو څخه یو و او د ایراني اند د ځلېدو یو څرګند او ځلاند انځور ګڼل کېږي، چې په هغه کې د لومړي ځل لپاره د خدای اند او د خدای تصور د انسان په بڼه ځمکې ته راځي او که سم څیر شی، گورئ چې دا هغه بېلګه ده، چې وروسته د هغې له مخې مسیح جوړوي.

دلته اړینه ده، د موضوع په څنډه کې د یوه ټکي یادونه وکړم، چې هیله من یم بې ارزښته ونه ګڼل شي:

د مسیح د اسطوري اهمیت په دې کې دی چې مسیح (البته د مسیحیانو په باور) د خدای زوي ګڼل کېږي - یعنې د الوهیت یوه برخه. دا الوهیت ځمکې ته راځي؛ د خدای یوه برخه له اسمانه ځمکې ته راځي، هغه هم د یو خاورین انسان په بڼه. له انسان سره د انسان لپاره هلې ځلې کوي، له انسان سره او د انسان لپاره درد ګالي او په پای کې د انسان د ژغورنې لپاره ځان قربانوي... موږ له هغه ملنډیز مسیحیت سره کار نه لرو چې پاپانو، کشیشانو او واتیکان سپینلی، خو د مسیح د اسطوري په فلسفي شنې سره دې ښکېلې او ښایسته پایلې ته رسېږو، چې انسان او خدای د یو بل لپاره درد ګالي، رېږونه زغمي او بالاخره د یو بل لپاره بلهاري کېږي. داسې یوه اسطوره چې سخته ښایسته، پرمینه او له مانا ډکه ده.

لنډه دا، چې ځمکې ته د خدای د رابښکته کېدو موضوع، په یوه دردمنونکي قالب کې د خدای تجسد چې له غوښې، پوستکي او هډوکي جوړ شوی او اسمان ته د مسیح بیا

ستېدلو موضوعات ، ټول د مهر يا ميثره د بېلگې له مخې جوړې شوي دي. د مهر په دود کې او د ميترایانو د اعتقاداتو له مخې، ميثره وروسته له هغې چې د انسان په بڼه ځمکې ته راځي او د خاورې د بډاينې او د ځمکې د برکتې کولو لپاره غوا قربانوي، بېرته اسمان ته ستنېږي.

دا د مهر په اړه، چې مهرگان هغه ته منسوب دی.

خو مهرگان، په اصل او بنسټ کې د خريفي کال يعنې د مني کال مهمه ورځ او پيل و. دلته بيا ناچاره يم، يو څه حاشيې ته لار شم او عرض وکړم، چې زموږ نيکونو د يوه لمريز کال پر ځای، دوه نيمايي کلونه لرل، چې عبارت وو له خريفي يا د مني کال او ربیعي يا د پسرلي کال؛ چې بحث يې ډېر مفصل او زموږ د نن شپې له بحثه بهر دی، خو په ډېره لنډه او ټوليزه توگه ویلی شم چې همدا ظاهراً کوچنی ټکی د هغو معتبرو اسنادو په شمېر کې دی، چې ثابتوي آريايي قومونه د ځمکې د شمال تر ټولو لېرو سيمو څخه، بېلابېلو ټاټوبو او د هغو په ډله کې ايران ته کډه شوي دي، ځکه کال يې په پيل کې په دوو برخو، په دوه مياشتني دوې او لس مياشتني ژمي وېشل کېده او څنگه چې پوهېږو، دا موضوع قطب ته نږدې سيمو سره تړاو لري. وروسته، کله چې دا قومونه څومره هم په جغرافيايي لحاظ ښکته راغلي، د دوې موده يې اوږده او د ژمي موده يې لنډه شوې او په کليزې کې يې سمون راوستی دی، چې بالاخره کال يې تقريباً په دوو شپږ مياشتنيو برخو وېشل شوی، چې پسرلنۍ برخه يې په **نوروز** او د مني برخه يې په **مهرگان** پيلېدله، چې دا دواړه ورځې يې په جشن لمانځلې.

د مهرگان د جشن ورځ د بغیاديش مياشتې، يعنې د بغ يا ميثره له مياشتې سره سمون درلوده.

د بغ کلمه په خپله په لرغوني پارسي کې د مطلقو خدايانو په مانا وه، چې وروسته يې يوازې ميترا يا مهر ته اطلاق کړې ده. بخ هم چې د بغ تصحيف دی، په روسي ژبه کې د خدای مانا لري. په ترڅ کې ستاسو د معلوماتو لپاره مې عرض کړی وی چې د بغیاديش مياشت د شمس له بابلي مياشتې سره معادله ده، چې هماغه شمس يا لمر

دی چې د زړې ارمني ژبې معادل یې هم مهرگان دی چې بیا هم د مهرگان یا میثرگانه تصحیف دی، سغدي میاشته یې هم فغانک و، چې بیا فغ هماغه بغ د خدای یا مهر مانا لري او د چین پاچایانو ته یې هم له همدې رېښې څخه فغفور یا بغفور ویل چې مانا یې ده د خدای یا د لمر زوی. او بالاخره زردتشتیانو هم دا میاشت مهر نوموله، چې موږ یې نن هم کاروو.

البته دا په کروڼولوژي پورې تړلي ټکي دي چې د ژبپوهنې او توکمپوهنې په شان نورو علومو سره ظاهراً ګډې رېښې پیدا کوي او د یو بل په وسیله تأییدېږي. (د ظاهراً کلمه مې د دې لپاره وکاروله، چې زه په دې علومو کې سوچه بې سواد یم.) په هر حال، څنگه چې ګورو، مهرگان له دې لیده د ضحاک او فریدون او د کاوه پاڅون او داسې نورو موضوعاتو سره هیڅ تړاو نه لري. د دویم کال د نیمايي برخې هغه جشن و چې د نوروز په اهمیت یې لمانځلو او د مهر میاشتې له شپاړسمې (یا د مهرگان له ورځې) د مهر تر یوویشتمې (یا د رام ورځې) پورې، شپږ ورځې یې دوام کاوه. البته کېدای شي، چې د ضحاک نسکورېدل له همدې ورځې سره برابر شوی وي، خو داسې یو برابرېدل د دې لامل کېدلای شي، چې د دې جشن وجودي علت بدل کړي. د ساري په توګه، که چېرې ناصرالدین شاه یې د یوې جمعې په ورځ وژلی وي، نو موږ ادعا کولای شو، چې هره جمعه له دې امله رخصتي کوو، چې ناصرالدین شاه په همدې ورځ وژل شوی دی.

وړاندې مې دې ټکي ته اشاره وکړه، چې مسیحیت د مهرپرستۍ ټول آداب او دودونه کېت مټ تقلید کړي، چې د تعمید غسل او د شرابو او ډوډۍ تقدیس یې یادولی شو. دا هم ورزیاته کړم، چې د یو شمېر کسانو په باور، د دسمبر د پنځه ویشتمې نېټې جشنونه، چې وروسته د مسیح د کاليزي په توګه لمانځل شوي، رېښې یې د مهرگان همدې جشن ته رسېږي. اوس چې د مسیح د میلاد خبره راپورته شوه، نو دا ټکی هم باید په لنډیز سره ووايم، چې په خپله میترایي ایرانیانو د مهرگان ورځ په ورته وخت کې د مشیا او مشیانه د زېږېدنې ورځ ګڼله، چې د سامي اسطورو هماغه آدم او حوا

ده، او دا ټکی په بُنډهښتن کې (هغه مهم کتاب چې د پخوانیو اعصارو راپاتې دی) هم راغلی دی. په دې اړه نورې ډېرې داسې خبرې شته چې ناچار یم پرې یې رد م او تېر شم، د بېلگې په توګه دا ټکی چې آیا اصولاً مسیا یا میسا (مسیح او مسیحا) هماغه مشیا دی که نه، او دا خبر نور ټکي.

خو راځئ، چې دوهمې مسئلې، یانې د حضرت ضحاک قضیې ته ورشو:

زما گرانو دوستانو! زموږ هېواد په رښتیا هم یو جالبه هېواد دی. په دې هېواد کې داسې انډیال سرداران راپورته شوي، چې ډېر حیرانوونکي فکري او ټولنیز غورځنګونه یې هڅولي، ثمر ته یې رسولي او کله یې هم تر بشپړ بریا پورې مخ ته بېولي دي. ډېر انقلابي روڼ اندي زموږ د هېواد د تاریخ په عجیبو پړاونو کې راپورته شوي، چې د هغوی د تاریخي لاسته راوړنو مطالعه هومره لویه ده چې ناباورېدونکې ښکاري.

د ټولو بلوسگرانو له ګډو چال چلندونو څخه یو، د تاریخ تحریفول دی. هغه څه چې په پایله کې په خواشینۍ سره یې نن د تاریخ په نامه لرو، د یو موتي درواغو او بابزو څخه پرته بل څه نه دي، چې د بېلابېلو پېرونو درباري غوړه مالانو او چاپلوسانو اوبدلي. دا د حقایقو تحریف او د تور سپین او د سپین تور ښودل تر هغه بریده دي، چې کولای شي تر ټولو ښه نيتي کسان هم تېر باسي.

د دې تاریخي تحریفاتو ډېره په زړه پورې بېلګه همدا د فریدون او کاوه او ضحاک پېښه ده.

مخکې له دې چې پر دې موضوع وغږېږم، باید د اسطوري او تاریخ په اړه د یوه ټکي یادونه وکړم: دا ټکی د مطالعې وړ ټکی دی، له بېلګو او شواهدو ډک، خو زه ناچار په بېره باید ترې تېرېږم او دومره اشاره کووم، چې اسطوره یا میت یو ډول افسانه ده، چې کېدای شي یوازې د هیلو او غوښتنو پر بنسټ د پخوانیو انسانانو د تخیلاتو زېږنده واوسي او کېدای شي په واقعي نړۍ کې د تاریخي حقایقو ملاتړ ولري، یانې داسې

بې منطقه او ماشومانه افسانه وي چې منځپانگه يې له يوې تاريخي پېښې سرچينه اخيستې وي او بيا يې د يو ملت په ذهني چاپېريال کې وده کړې او نوې بڼه يې موندلې وي، لکه د ابراهيم بن احمد ساماني د ژوند لنډ تاريخ چې د بودا سيدهارتا له افسانوي ژوندليک سره گډ شوی او د ابراهيم بن ادهم په اسطوري بدل شوی دی. په دې صورت کې کولای شو په بېلابېلو سرچينو کې له پلټنې سره دا تاريخي حقايق ومومو، پر هغوی د معرفت رڼا وشيندو او تور له سپين جلا او په منځپانگه يې پوه شو؛ همدا د ضحاک اسطوره بيا هم د دې موضوع يوه روښانه بېلگه ده.

نوم يې گڼومات، خو په غاصب مشهور و

د ايران په لرغونۍ تاريخ کې د يوه سړي نوم اخيستل شوی، چې گڼومات نومېده او په غاصب مشهور و.

په دې پوهېږو، چې د کوروش تر مرگه وروسته، زوي يې کبوجيه د سردارانو، درباريانو، روحانيانو او اشرافو په هوکړې سره پاچاهۍ ته ورسېد او د مصريانو د لوټلو لپاره يې لښکر وايست، څنگه چې جگړه او نړۍ نيونه، چې لومړی د مغلوبو ملتونو د شتمنۍ د لوټنې او بيا وروسته د کلني باج و خراج سره اړينه کېدله، په هغه وخت کې د لښکرو سردارانو ته، چې يوازې له اشرافې طبقې څخه ټاکل کېدل، يو ډول شمېر توليدي کار گڼل کېده (البته که وکولای شو لوټ او باج اخيستني ته «توليدي کار» ووايو!).

برېږدئ يو عمومي حکم صادر کړم او خاطر مو جمع کړم: د وخت ټول زورواکي لېوني وو. ارواپېژندنه دا ټکی په اسانۍ ثابتولی شي. که وغواړم خپل حکم ته پراختيا ورکړم، په دې ډول يې بايد سم کړم: د تاريخ پر ټولو زورواکو له لمړي دمه يو څه کېدل: ټول له پيله شode گان وو او په ډېرو کې دا شode توب د ځنځيري لېونتوب تر لوړ مقامه رسېدو. يانې د شاوخوا کسانو، سرتېرو مرييانو او په خټه نوکرانو هغوې ته هومره غوړه مالي کړۍ او لکۍ ورته خوځولې او ځيني ځايونه يې ورته ځټلي، چې له دوی يې عظيم الشان نابغې، ستر هوښياران او پوه رهبران جوړ کړي، چې ورو ورو خپلو حريقانو ته مشته شوي او د بېړاتوب هغې کچې ته رسېدلي، چې د هغه يوه په ذهن کې ناڅاپه داسې گرځېدلي چې زه د لمر زوی يم، هغه بل ادعا کړې چې زه بنده د خداى زوی يم؛ سکندر ادعا وکړه، چې د هغه مار نطفه دى چې د شپې لخوا يې د مور پر بښتني خوځېده او نادرشاه، چې د لمړي سره يې د دوو خرو ورېشې بېلولای نشوې، خپل پلار يې هېر کړ او مدعي شو، چې د توري زوی، د توري لمسى، د توري کړوسى او د توري کودى دى. د دې تاريخي لېونو تر مينځ يوازې د بيچاره کبوجيه حساب له

نورو بېل دی. دا ښاغلی د هغو ملنگانو په شان و، چې دورو بادولو ته یې اړتیا نلرله، اړتیا یې نلرله چې شاوخوا کسان یې شونډیک ته سره ټوټه ورپوي او یا لکۍ ورته جگه کړي. ځکه زموږ د مشهورې وینا له مخې د بلوغتیا ماده یې د زلمیتوب له پیله مستعده وه او بی لکۍ نڅېدو. دا شوده (چې اشرافو له همدې کبله پر پلاز کښولی و، چې واگې یې د دوې په لاس کې وي) مصر ته تر رسېدو او هلته له بریا او بی ساري جنایتونو وروسته په بشپړه توګه ځنځیري شو. د بیهوښۍ، کمزورتیا، میرګي او جنون حالت یې پیدا کړ. داسې ورځې ته ورسېدو، چې مصریانو د زړه له تله باور پیدا کړ، چې دا ناروغي هغه سزا ده، چې د مصر خدایانو د ده جنایتکارانه کړنو په بدل کې پر ده نازلې کړې ده.

کبوجیه د بردیا په نامه یو ورور درلود. بردیا طبعاً د خپل ورور له جنوني حالت څخه خبر و او پوهېده چې نن یا سبا به د اعلیحضرت د جنون پای هرومرو یوه تماشه شي او تاج او پلاز به له لاسه ورکړي. له بلې خوا له هغه ځایه چې د افکارو خاوند و او څو ځله یې ځینې غورځنګونه په لاره اچولي وو، اشراف یې د وینې تېري وو. هغه پوهېده که فرضاً کبوجیه له تخته وپرځول شي، اشراف به په هیڅ بیه پرې نږدې چې دی یې پر ځای کښېني. همدا و چې مخکې شو او د کبوجیه او پوځ په غیاب کې پر پلاز کښېناست. کله چې د بردیا د پاڅون خبر مصر ته ورسېدو، داریوش او د پوځ نورو مشرانو کبوجیه وواژو او پر ایران یې برید وکړ، چې د بردیا لاس پوځي ځواک ته لنډ کړي.

هغه جعلي او تحریف شوی تاریخ، چې نن ورته لاسرسی لرو، پېښه په دې ډول رانقلوي:

«کبوجیه وړاندې له دې چې مصر ته حرکت وکړي،
خپل یو محرم ته، چې نوم یې پرک ساس پس و، دنده
وسپارله چې په پټه او بې له دې چې څوک خبر شي،

برديا ووژني؛ داسې نه چې د هغه په نشتون کې د پاچاهۍ هوا يې پر سر ولگېږي. دا ماموريت تر سره شو، خو قسمت ته گورئ چې د گنومات په نامه د زردتشتيانو يو روحاني، چې له مقتول برديا سره يې عجيب ورته والی لاره، له دې راز خبر شو او له هغه ځايه چې پوهېدو چې پرته له هغه بل څوک د برديا له وژل کېدلو خبر نه دي، نو وېي ويل چې زه برديا يم او پر پلاز کېښاست.»

شته جعلي تاريخ د پېښې پاتې لړۍ په دې ډول تحريفوي:

«کله چې دا خبر په مصر کې د کبوجيه غور ته ورسېدو، څه له دې کبله چې يو چا په درواغو ځان برديا نومولی او يا د دې لپاره چې دوکه شوی او برديا يې وژلی نه دی، ډېر په قار شو (او دلته دوه روايتونه شته): يو دا چې د جنوني قار له امله يې ځانونه وکړه، بل دا چې بې له ځنډه يې د آس پر شا ودانگلی چې پر ايران بريد وکړي. د دې ناڅاپه دنگلو له امله، هغه توره يې چې پر ملا پورې تړلې وه، په خېټه يې ننوځي او له تپه يې مړ شو.»

دا وروستی روايت په بشپړه توگه جعلي دی. د جمشيد د تخت ډبرتورنه ښکاره کوي، چې ان عادي سرتېرو هم توره بې تېکې پر ملا نه تړله، پاچا خو په خپل ځای پرېږده. په هر حال، د جعل شوي تاريخ له مخې:

«پرک ساس پس، د بردیا د وژلو راز د پوځ له مشرانو سره شریک کړ. هغوې په بیرۀ ځانونه ایران ته ورسول او وپوهېدل، چا چې ځان بردیا نومولی دی، د گنوماته په نوم د زردتشتیانو هغه روحاني دی، چې ورور یې د سلطنتي مانیو رییس دی. نو له مخکنۍ پرېکړې سره سم یې په ځانگړي ساعت پر مانی برید وکړ او هغه یې ووژو او له یو بل سره یې وعده وکړ، چې د بلې ورځې په سبا به په یوه ځای کې سره راټول شي او د هر چا آس چې د نورو له آسونو مخکې وشنېدو، هغه دې پاچا شي. د داریوش ناظر له هوښیارۍ کار اخلي او یوه شپه وړاندې په وعده شوي ځای کې د داریوش د آس او د یوې اسپې د معارفې زمینه برابروي. په سباني سهار د داریوش آس دې ځای ته د رسېدلو سره سم د تېرې شپې د خوندورو شېبو په یاد شنیږي او د دغه شهوتناکه څاروي په مټ، پاچاهي(چې بی له شکه الهي ودیعه ده) داریوش ته ورسپارل شوه.»

ښه نو، تاریخ داسې وايي. خو دا تاریخ جعلی دی، په دوکه ماری لتاړ او په دروغو ډک دی، د حقیقت ملنډیز تحریف دی. راءئ وگورو چې پېښ شوی حقیقت څه و: لومړی به ووايم چې: څه اړتیا وه، چې داریوش او ملگري یې کبوجیه ووژني؟ ۱. د کبوجیه لېونتوب تر هغه حده رسېدلی و، چې نور نو اړینه وه، چې د ده په اړه اساسي فکر وکړي.

۲. یوازې د کبوجیه په وژلو سره یې کولای شول د بردیا وژنه د هغه په غاړه واچوي او دوی په خپله تورن نشي.

۳. څنگه به چې وگورو د کبوجیه په وژلو سره د بردیا وژنه پرته له ستونزې جوړونې تر سره کېدله.
بله دا چې:

- د بردیا له وژلو وروسته یې ولې په پېښه کې جعلي گڼومات جوړ کړ؟
۱. ځکه چې له کبوجیه وروسته د پاچاهۍ حق بی له شکه بردیا ته رسېدو. لومړی دا چې هغوی د بردیا له کړنو او اقداماتو سره سخت مخالف وو او دویم دا چې د بردیا په وژلو سره په پاچاوژنې تورنېدل، چې پایلې یې معلومې وې. له همدې کبله یې بردیا د گڼومات په نامه وواژه.

۲. د بردیا ټولنیز نفوذ تر هغه زیات و، چې ولسي پرگنې یې وژل وزغمي.
د پېښې د واقعیت ارزول، په ښه توګه کولای شي دغه ټکي روښانه کړي:
موږ د واقعیت د پوهېدو لپاره، یو معتبر تاریخي سند په لاس کې لرو. دا سند د بیستون ډبرلیکنه ده، چې وروسته د همدې داریوش په فرمان پر ډبرې وتورول شو. منم، چې د دروغجن حافظه عموماً کمزورې وي، خو څه چې د تاریخ تحریفولو لپاره پر دې ډبرلیکنې تورل شوي، د دې تاریخي دوکه مارۍ خبره برنډوي.
زه په بیره د دې ډبرلیکنې له جملو څخه یوازې یوه جمله تاسو ته لولم:

«ما داریوش، ورشوګانې، کروندې او منقولې شتمنۍ او
مریان بېرته جنگیالیو ته ستانه کړل... ما په پارس او
ماد او نورو سیمو کې هغه څه، چې اخیستل شوي وو،
بېرته واخیستل.»

عجب، ښاغلیه داریوشه! دا جنگیالی، چې تا خپلې ډبرلیکنې کې ورته اشاره کړې، د پوځ له هغو مشرانو او سردارانو پرته څوک دي، چې له اشرافې طبقې څخه ټاکل کېدل؟ چا له دوی ورشوگانې، کروندې، منقولې شتمنۍ او مرییان اخیستي وو، چې تا بېرته ورستانه کړل؟

اصلي مسئله همدا ده. حقیقت دا دی چې اصلاً د گنوماته په نامه چا شتون نه لاره او هغه څوک چې د داریوش او د ده یارانو لخوا ووژل شو، په خپله بردیا و. بردیا د خپل ورور او د توطئه گرو درباري اشرافو له نشتون څخه گټه پورته کوي او پر پلاز کېښي او بی له ځنډه د ټولنې د جوړښت په بدلولو پیل کوي، د انقلاب تر کچې بدلونونه. لکه څنگه چې د هروډوت له لیکنې څرگندېږي د خپلې پاچاهۍ په اوو تر اتوو میاشتو کې ډېر زیات ښه کارونه تر سره کوي، داسې چې مړینه یې په گرده کوچنۍ آسیا کې ملي ناورین گڼل کېږي او د ده لپاره عمومي ویر اعلانوي. هروډوت د بردیا د کړنو په لړ کې له پوځي اجباري خدمت نه د خلکو معافېدل او د درې کالو د مالیاتو د بڅښلو یادونه کوي، خو د بیستون ډبرلیکنه، چې د داریوش په فرمان تورل شوې، ښکاره کوي چې موضوع له دې خبرو لا زیاته مهمه وه:

د بیستون ډبرلیکنه د ورشوگانو او د کرنیزو ځمکو او د منقولو شتمنیو یادونه کوي، چې داریوش بېرته اشرافو او جنگیالیو (یانې د پوځ مشرانو) ته ستانه کړي دي - داسې ښکاري چې بردیا د اشرافي کورنیو منقولې او غیر منقولې شتمنۍ مصادره او بزگرانو او کروندگرو ته یې بڅښلې وې.

ډبرلیکنه د هغو بردگانو څخه غږېږي، چې داریوش بېرته جنگیالیو ته ستانه کړي - داسې ښکاري چې بردیا مرییتوب یا لږ تر لږه مریي وزمه کار په بشپړه توگه ملغی کړی

۰۹

یو روڼاندي مورخ په خپلې رسالې کې لیکلي دي:

«په دې بهير کې، خبره د شتمنيو او ورشوگانو
مصادري او د معبدونو سيزولو او د مالياتو بخښلو او د
بيگار (برده وزمه کار) له منځه وړلو ته ورسېده (او دا
ټول، لږ تر لږه) د هخامنشي ټولنې په اقتصادي او
ټولنيزو اړيکو کې د کړکېچ د شتون ښکارندوي دی.»

دياکونف هم لیکي:

«د گنوماتا(او زما په باور د برديا) د کار تر ختمېدو
وروسته، داريوش له ډېرو پاڅونونو او مخالفتونو سره
مخ شو. د دې پاڅونونو موخه د برديا د وخت د نظامونو
بيا راژوندي کول و، چې داريوش ټول لغوه کړي وو. لږ
تر لږه درې پاڅونونه په ټوله مانا د ولسي غورځنگونو
بڼه ونيوله. دا درې د فرادا پاڅون، قُرورتيش فراتورت
پاڅون او د پارسي وهيزداته له پاڅون څخه عبارت وو.
داريوش د دې پاڅونونو په وړاندې سخت او خونړی
چلند وکړ، لکه څنگه چې په بابل کې يې د بېلگې په
توگه د غورځنگ درې زره رهبران او مشران يې يو وار
په دار وځړول.»

وگورئ په خپله داريوش د قُرورتيش د پای په اړه په دروغجنې ډبرليکنې کې څه وايي:

«هغه يې په ځنځيرونو تړلی ماته راوست. ما په خپل
لاس د هغه پوزه او غوږونه پرې کړل او سترگې مې
ورته د سر له کاسې راوويستې، هماغه شان يې په

خُنځيرونو او هتکړيو کې زما په دربار کې وساته او ټولو
جنگيالو هغه وليدو. له هغې وروسته مې فرمان ورکړ،
چې په اکباتانه کې يې پر نېزې کښېښوي. همدا ډول
هغه کسان، چې د نوموړي پلويان وو، د اکباتانه په
کلا کې په دار وځړول.»

اصولاً دا لېونتاره غچ اخیستنه او نه باورونکې دارنه، په کافي ډول برېښونکې ده او د
فرورتیش د غورځنگ پراختيا او اهميت په ښه توگه څرگندوي.
د تاريخ اړول يوه اوږده مخينه لري. د انوشيروان په پېښه ټول پوهېږي او نه يې
تکراروم. دې سپړخور حرامي له روحانيونو سره جوړجاړی وکړ، که هغه د وروڼو پر
ځای پاچاهۍ ته ورسوي، د مزدکيانو ريښې به وچې کړي. په يو قول چا ليکلي، چې
يوازې په يوې ورځ کې يې په ټول هېواد کې يو سلو دېرش زره مزدکيان په چل ول
سره ونيول او له سر څخه تر ملا پورې يې په نسکور ډول د آهکو په کنده کې ښخ
کړل. دې کړنې داسې يوه کرکه رامنځته کړه، چې د رژيم تبليغاتي ادارې د هغې د
ښو نښانو له منځه وړلو لپاره لاس په کار شوې. هڅه يې وکړه چې د شوده گۍ په
ندارو، لکه د عدل خُنځير او داسې نورو سره له دې خونړي دېو څخه د عدل فرشته
جوړه کړي، او جوړه يې هم کړه او داسې يې جوړه کړه چې وبې کړای شول تاريخ
گواکې د تل لپاره دوکه کړي، لکه څرنگه چې نن کله د انوشيروان نوم اوږو، وغواړو
که و نه غواړو د عادل کلمه مو چټکه په ذهن کې راځي.

زنده ست نام فرخ نوشيروان به عدل گرچه بسی گذشت که نوشيروان نماند
(ژوندی دی د نوشيروان مبارک نوم په عدل/ که څه هم ډېره موده کېږي چې
انوشيروان نور ژوندې نه دی)

خوارکی سعي!

دا د داريوش او برديا پېښه په ياد ولرئ، چې بېرته ورته راستانه شوو.

د ضحاک قضیه څه ده؟

اوس وگورو چې د ضحاک قضیه څه ده:

ښاغلی حصوري، زما یو دوست، چې یو ارزښتمن څېړونکی دی، په یوې مقالې کې د ضحاک د اسطورې په اړه لیکي:

جمشید ټولنه په طبقاتو ووېشله: روحاني طبقه، د اشرافو طبقه، د سرتېرو طبقه، د کسبگرو او کروندگرو طبقه او داسې نور. له جمشید وروسته ضحاک واک ته رسېږي او له ضحاک وروسته، فریدون، چې د آهنگر کاوه له پاڅون سره پاچاهۍ ته رسېږي، لومړنۍ کار چې کوي، د جمشید د پېر طبقاتو ته د ټولنې ستول دي. د فردوسي په وینا، فریدون همدا چې پاچاهۍ ته رسېږي په ښارونو کې ډنډوره اچوي چې:

سپاهي نباید که با پیشه ور به يك رو جویند هر دو هنر

(پوځي نه ښايي چې له کسبگر سره / په یوه ډول د هنر په لټون شي)

يکي کارورز و دگر گرزدار سزاوار هر دو پديد است کار

(یو کار کړي او بل گرز لري / د دواړو لپاره وړ کارونه جوړ شوي)

چون این کار آن جوید آن کار این پر آشوب گردد سراسر زمین!

(که دی د هغه او هغه د ده د کار په لټه شي / ټوله ځمکه به له بلوا ډکه شي)

دا رابنکاهه کوي، چې ضحاک د خپل سلطنت په پېر کې، چې د جمشید او فریدون د پاچاهۍ تر مینځ و، په ټولنه کې یې طبقات له مینځه وړي وو. البته د دوه درې زره کاله وړاندې ټولنې د طبقاتي وېش په اړه، موږ ځینې معلومات لرو. دا طبقه بندي، نه یوازې د ایران د لرغونې ټولنې ځانگړنه وه، بلکې نوی اوستا، چې متن یې په اختیار کې لرو، د دې طبقو شتون تاییدوي.

جوته ده، چې د ضحاک اسطوره، په کومې بڼې چې موږ ته رارسېدلې، د هغو کسانو د ذهنونو پنځونه ده، چې د طبقاتي نظام له گټو برخمن و. هغه طبقې چې د ټولنې د هرم قاعده جوړوي، څنگه دا هیله کولی شي، چې په اصطلاح د فریدون په نامه یو تن راشي او دا پرگني بېرته هماغه طبقاتي ترورمو ته ستانه کړي؟ ولې باید د طبقاتي نظام په راستنېدو دا خلک په زړونو کې گوړې ماتې کړي؟

له دوو حالتونو دباندې نه ده: یا دا، چې د اسطوري پنځوونکي له شتمنې طبقې څخه وو (چې دا ډېر لږې ښکاري) یا د اسطوري ضبطونکي (څه فردوسي، څه هم د خودای نامگ* مصنف، چې د شاهنامې اخځلیک دی) چل وهلی، هغه اسطوره، چې د بېوزلو طبقو د هیلو ښکارندویه وه، په داسې بڼه یې اړولې، چې په شاهنامه کې یې گورو او په دې توگه یې د ځان او خپلې طبقې له گټو په صادقانه توگه دفاع کړې ده. طبیعي ده د هغه چا په نظر، چې د طبقاتي نظام له گټو برخمن وي، ضحاک باید وغندل شي او د بدمرغي او له ټولنیزو حقوقو بې برخي کسبگر کاوه انقلابي رسالت باید د بري په درشل کې پای ته ورسېږي او یوازې د آهنگرۍ یو پوټه څرمن یې د ولسونو د شوده کولو لپاره د پاچا او ولسونو د نه شلېدونکي پیوستون د نښې په توگه د سلطنتي بیرغ بڼه غوره کړي او باید د فریدون، چې پخواني نظام ته د ټولنې ستونونکي او د طبقاتو د یوځای کېدلو مخ نیونکي و، درناوی او تکریم وشي.

حضرت فردوسي د ضحاک په پاچاهۍ کې د هغه له ټولنیزو اقداماتو یادونه نه کوي او یوازې په دې بسنه کوي، چې مخکې له مخکې یې وغندي او بې له دې چې موضوع ووايي او د خپل زړه خبره وکړي، بیچاره ضحاک سپک سپاندوي؛ دوه مارونه ورته په اوږې زېږوي، چې د آرامولو لپاره یې ناچار دی د انسان د سر ماغزه ورباندې وخوري.

* خودای نامگ، خدای نامه، چې د «پاچاهانو کتاب» په نامه هم یادېږي، د ساساني عصر یو مهم کتاب دی، چې په کې د بېلابېلو پاچاهانو نومونه او د بېلابېلو پېرونو پېښې د افسانې په بڼه په کې ثبتې شوې دي. فردوسي هم د شاهنامې د لیکلو لپاره د یوې سرچینې په توگه کارولی دی. پښتو ژ.

اوس نو تاسې لار شى د دې ملنډو په اړه فردوسي وپوښتى، چې ولې بايد د دې مارانو د خوراك لپاره د انسانانو سرونه غوڅ كړي؟ ولې يې د مړو د سرونو ماغزه نه كارول؟ په هر حال، د ژوندي انسان د ماغزو د پيدا كولو لپاره لومړى بايد هغه ووژني، داسې نه ده؟ څه وكړو قلم د غليم په لاس كې دى نو. كه تاسې د ضحاك د پاچاهۍ په اړه د شاهنامې په لوستلو بسنه وكړئ، مطلقاً د اصلي قضيبې نه څه په لاس نه درځي او يوازې گورئ، چې يو بابا راغلى پر تخت كښېنستلې او پر اوږو يې مارونه دي او ناچاره دى د ځوانانو د سرو ماغزو څخه خپلو مارانو ته خواړه وركړي، چې دى و نه ځوروي. خلك له دې رېږونې تنگېږي او انقلاب كوي او پلاز يې ښكوي او پر ځاى يې فريدون پر تخت كښېنوي، او د انقلاب اصلي اتل هم يو پښ دى، چې د پښتوب يوه ټوټه څرمن يې د لرگي په سر تومبلى ده. البته داسې فكر ونكړئ چې فردوسى عليه الرحمه نه پوهېدو، چې د انقلاب كولو لپاره لازمه نه ده چې هر وروڼو يو شى په لرگي وتومبل شي؛ خو دې يوې ټوټې څرمنې ته دى وروسته، چې بايد د لوتمارانو او لوت شويو د طبقاتي پيوستون په نښه د كاوياني بيرغ په توگه پورته شي، اړتيا لري!

خو كله چې د فريدون د پاچاهۍ برخې ته ورسيدئ، په دې شرط، چې له مطلب نه سرسري تېر نشئ، نو ايله به خبر شئ: لومړى دا چې، د بېچاره ضحاك پر اوږو ماران يوه پلمه وه او هغه څه چې فردوسي له تاسو پټ كړي او په خپل وخت يې غږ نه دى ايستلى، د ضحاك طبقاتي انقلاب دى؛ دويم دا، چې په ډېرې حيرانتيا سره دې پايلې ته رسېږئ چې د ضحاك د پېر اتل پښ يو شوده بېړ او د بېوزلو طبقو گټو ته يو خاين انسان راڅرگندېږي!

دا موضوع يوې خوا ته ږدو چې د ضحاك په وړاندې د خلكو پاڅون عملاً د اشرافي ټولنې له قيد او بند څخه د آزاد شويو ولسونو د خپلو گټو پر ضد پاڅون دى او په حقيقت كې هغه كودتا ده، چې ځپل شويو اشرافو د هغو لومپنانو او اوباشانو په لاسونې سره د ضحاك په وړاندې په لاره واچاوله، چې زور يې ضحاك خاورى كړى و. پوښتنه دا ده، چې د پاڅون له بريا وروسته ولې پاچاهي فريدون ته سپارل كېږي؟ يوازې د

دې لپاره چې: فريدون له سلطنتي کورنۍ څخه دی او د فردوسي په وينا شاهنشاهي پرتم لري، يعنې په رگونو کې يې سلطنتي وينه بهېږي! (چې دا بنده مطلقاً د دې ډول وينې له کيمياوي فورمول څخه اطلاع نلري)!

دا په اصطلاح شاهنشاهي برم هغه موضوع ده، چې فردوسي ورباندې تل ټينگار کوي. په دې باور د هغه تعصب، چې عادي خلک د ټولنې د رهبرۍ مقام ته د رسېدلو وړ نه دي، شايد د انوشيروان په داستان کې په ښه توگه څرگند شوی وي:

قباد له اصفهان څخه د تېرېدلو پرمهال، يوه شپه د يوه بزگر له لور سره تېروي او کلونه وروسته خبرېږي چې له شاهنشاه سره د يوې شپې لپاره بیده شوې ښځې ورته يو زرین اوربله زوی زېږولی، چې وروسته انوشيروان نومول کېږي او پاچاهۍ ته رسېږي. داسې چېرې کېدای شي؟! مگر شونې ده چې يو جمجاهي* پاچا له يوې طلاقی څخه چې د پاچاهي وينه په رگونو کې نلري او له طبقاتې پلوه يوه بقاله ده، نړۍ ته راغلی وي؟! همدا دی چې واردمخه په يو ډول د انجلۍ توکم تر څېړنې لاندې نيول کېږي او بې له ځنډه کشفېږي چې نه، کومه انډېښنه نشته، انجلۍ د جمشيد له وينې او خټې ده او د پاچاهانو وينه په رگونو کې لري!

د فردوسي د شاهنامې په ټولو تاجدارانو کې، ضحاک يوازينی کس دی چې داسې ويلي نشي:

همم شهر ياري، همم موبدي

منم شاه با فره ی ايزدي

(زه يم د خدايي پرتم لرونکی پاچا / هوډ مې پاچاهي، هوډ مې موبدي*)

*جم: د جمشيد مخفف، چې د شاهنامې د داستانونو له مخې د پيشدادي څلورم پاچا و. لوی پاچا ورته هم ويل کېږي. جمجاه: لوی او د درناوی وړ پاچا
**موبد: د مغان مشر، له مغان لوړه طبقه او د زرتشتيانو روحاني مشر. پښتو. ژ

او دا په خپله ثابتوي، چې ضحاک د پاچاهۍ او ان د درباري اشرافو له کورنۍ څخه نه دی، بلکې د ولسي پرگنو له مینځه راپورته شوی. ښاغلی حصوري په دقیقه توګه دې ټکي ته اشاره کوي:

«له هغه ځایه چې دا پېر په ټولیزه توګه د هغو الهي اړخونو څخه جلا دی، چې نورو پېرونو ته یې ورکړی، نو باید ومنو چې یو انساني پېر دی... ضحاک د اسطوري د پنځوونکې په نظر دومره ناپاکه راڅرګند شوی، چې ان د آژۍ دهاک (یا ښامار) ایراني لقب او بیوراسب ایراني نوم ته یې هم پام نه دی کړی او یوځلي یې غیرایراني او په ځانګړې توګه عرب ګڼلی او په خپل گمان یې دا رټه د ایرانيانو له لمن څخه پرېمېنځلې، چې خدای مه کړه یو ایراني هم د طبقاتي نظام په شان یو سپېڅلی امر په وړاندې راپاڅېږي!»

کله چې په تاریخ کې د ضحاک د اسطوري پل ونیسو، دې حقیقت ته رسېږو چې د فردوسي ضحاک کټ مټ هماغه غاصب ګنومات دی، چې داریوش له بردیا جوړ کړی و. که تاسو د ضحاک په اړه هغه څه ته، چې ابوریحان بیروني لیکلي، پام وکړئ، نو د بیستون د ډبرلیکنې له مطالبو سره به د ده مطالبو ورته والي ته هک پک شئ. د ابوریحان د متن یو خورا ډېر مهم ټکی د ضحاک په پېر کې «په مېړه توب کې د ګډون» اصطلاح ده او دا دقیقاً هماغه شرمناک تور دی، چې پر مزدک بامدادن یې هم لگولی دی. د مزدکي او ضحاکي معتقداتو نژدېوالي ته پام وکړئ! مزدک له اړتیا څخه زیات هر ډول خصوصي مالکیت رداوه او اشتراکي مالکیت ته یې تبلیغ کاوه. څنګه چې، د اشرافو لپاره ښځې د خصوصي شتمنۍ برخه وه نه د انساني ټولنې

نیمایي برخه. نو د همدې لپاره یې په ډېر حرامیتوب سره د مزدك حكم ته عمومیت ورکړ او هغه یې تورن کړ چې مېرمنې یې ټولو نارینو ته په اشتراکي ډول غوښتې دي. «په مېړه توب کې گډون»، چې بیروني ضحاک ته تړاو ورکړی، هماغه شرمناک تور دی چې وروسته د مزدك په آئین پسې هم وتړل شو، ځکه «کدخدایی» چې د زوم او خاوند په مانا ده متضاده کلمه یې «کدبانو» (مېرمن) ده. اوس نو دا پرېږدئ چې بیروني د هغه پېر په اړه تاریخي څرگندونې کوي، چې یوه اسطوره ده او لزوماً تاریخي پېښه نه ده!

ښاغلی حصوري خپله مقاله په دې جملې غزوي:

«د ضحاک د حقوقو لاسته راوړل، چې د خلکو د گټو د ساتلو په گناه یې ورته پر اوږو ماران کښېښولي او جادوگر یې گڼلی، موږ نباید د جمشید د داستان له ادامې څخه ودروي: گورو، چې فریدون یوځل بیا د ایران د پخوانیو پاچاهانو زوړ قالب مومي او د ضحاک څپانده پېر له مینځه وړي او ټولنه بېرته په هغه لور بیايي، چې جمشید بېوله.»

دوستانو گورئ، چې د افسانوي ضحاک یا د تاریخي بردیا حکومت موږ په ناسمه او په تېروتنې سره د فردي زورواکۍ، ظلم، بلوس او د استبدادي واکمنتیا مظهر گڼلی دی. په بله وینا خپل یوازینی لرغونی شخصیت مو، چې کارنامې یې د بیستون د ډبرلیکنې په شهادت او ان د شهنامې د مدارکو پر بنسټ له ولسی کړنو ډډایي دي، د فردوسي هغو غرضناکو تبلیغاتو پر بنسټ، چې د خپلو طبقاتي گټو او شخصي باورونو له مخې یې کړي، په ډېره ناوړه توگه ککړوو او بیا کاوه د ولسي انقلاب مظهر گڼو، په داسې حال کې چې کاوه په نهایت کې له ولسي ضد عنصر پرته بل څه نه و.

په دې ډول د يوه نازل شوې آيت په توگه د فردوسي د ويناوو بشپړه منل، چې د ناچارۍ له مخې يې کړي، زموږ د بې دقتۍ گناه ده، نه د هغه گناه، چې خپلې طبقاتي گټې يا باورونه يې په پام کې نيولي دي.

په درېيمې نړۍ کې د رژيمونو سياست ارتجاعی او استثماري دی. هر رژيم له خپلو تبليغاتي وسيلو سره له يوې خوا يوازې هغه څه چې خپله يې غواړي او يا ورته گټور دی، تبليغوي او له بلې خوا په سانسور او تراره سره د هغه اند او فکر د خپرولو مخه نيسي، چې له خپل گټندويه سياست سره يې په تضاد کې وويني. گورئ، چې تر اوسه پورې هيڅ خبرونکي تاسو ته نه دي ويلي چې د فردوسي شاهنامه، که د هغه په وخت کې، له اوس څخه نږدې زر کاله پخوا، د عرب ځپلي، خليفه ځپلي او د ترکانو سلجوقي ځپلي ايران د خلاصون لپاره مبارزه هڅوله، نن بايد په پوهې ورسره چلند وشي، نه په تړلو سترگو. د پخواني رژيم تبليغاتي بنسټونو شاهنامه «د ايران ملي حماسې» په توگه نوموله، حال دا چې د ايران د ملت څرک په کې نه لگېږي او که چېرې هم وي، نو د وطن او ملت مفاهيم په ټولو ځايونو کې د پاچا په کلمه کې بيانوي. ښه، که داسې نه وای، نو په ايران کې د راډيو د جوړېدلو له پيله به يې هر سهار د لوبغالي د ډولکي په درېولو سره يې د خلکو په اعصابو کې نه نښتلې. نن ورځې شاهنشاهي برم څه مانا لري؟ او بيا موږ ته يې څه، چې فردوسي له مطلقه سلطنت پرته بل سياسي نظام نشوای پېژندلی؟

که په ايران کې مو لټه کړی وای، چې يو کتاب، يوه مقاله او يا يوه رساله تأليف کړئ او په هغې کې مو ليکلې وای، چې په شاهنامه کې يوازينی کس چې شاهنشاهي برم نه لري او د ولسي پرگنو له مينځه راپورته شوی، ضحاک دی؛ او دې سړي په دغه يا هغه دليل ټولنيز محدوديتونه له منځه وړل او په ژورو ټولنيزو سمونونو يې لاس پورې کړی، نو حکومت يې د فردوسي د نظر په خلاف د انصاف او پوهې حکومت و او که ليکلی مو وای، چې د کاوه په نامه يو تن د ضحاک پر ضد قيام وکړ او د جمشيد د وينې او خټې يو تن يې د هغه پر ځای کښېناو او هغه څه چې د کاوه د پاڅون په نامه

تعبیرېږي، په واقعیت کې زاړه استثماري بهیر ته د ټولنې بېرته ستونلو یوه انقلابي ضد کودتا وه؛ نو که چېرې سر یې درته تر وزرې لاندې کړی نه وای، لږ تر لږه یې ستاسې د څېړنو پایلې ته د خپرولو اجازه نه ورکوله او که په یو ډول دا څېړنې خپرې شوې وای، نو په زرگونو وسیلو یې خپلې. لکه څرنگه چې له حافظ څخه زما د اخځون په اړه د رژیم د کلتوري برخې پشمینه ښکرو استادانو په پوره شode توب رایه صادره کړه، چې ما باید محاکمې ته وکارې، وروسته چې اوضاع بدله شوه، نو بېخي یې د خپرېدو مخه ورته ونیوله.

ښه، حقیقتونه او واقعیات شتون لري او هلته دي: په شاهنامه کې، د بیستون په دبرلیکنه کې، د حافظ په دیوان کې، په هغو کتابونو کې چې لوستل یې کفر او الحاد گڼل شوی، په هغه فلم کې چې سانسور یې د کتلو اجازه نه ورکوي او په ټولو هغو شیانو کې چې دولتونه او سانسور یې د اخلاق په نوم، د بدې زده کړې په نوم، د فکر ویجاړولو څخه د مخنیوي په نوم او په زرگونو نورو نومونو او پلمو هڅه کوي، چې له هغوی سره د ولسي پرگو د مخامخ کېدو مخنیوی وکړي. د نړۍ په هر گوټ کې، چې هر واکمن رژیم یو څه د نه خپرېدو وړ وشمېرل، زه ځان ته حق ورکوم، چې فکر وکړم، د هغه رژیم په کار کې یو چل شته او غواړي له ما نه یو څه پټ کړي.

ځینې نظامونه د سانسور پلي کېدل له دې وینا سره توجیه کوي: «موږ نه پرېږدو چې میکروب مو بدن ته راننځي او زموږ او د خلکو فکري روغتیا خرابه کړي.» هغوی په خپله هم پوهېږي چې چیتیا وایي. د ټولنې فکري روغتیا یوازې د مخالفو اندونو له مخامخ کېدو سره خوندي پاتی کیږي. ته یوازې هغه وخت پوهېدلی شې، چې سم فکر کوئ چې زه ستا منطق په خپل ناسم اند سره ولسوم. زه یوازې هغه وخت کولای شم خپل نیمگړې فکر اصلاح کړم، چې ته د خبرو اجازه ولرې. اپلټې پېرودونکي نه لري، خو ته چې زما خولې ته برغولی اچوې زما د اند له سموالي، زما د اند له اغېزې وېرېږي، خلک دې غولولي او نه غواړي چې دوکه دې برېښه شي. که ته واقعاً د ټولنې د فکري روغتیا په اړه اندیښمن یې، نو ولې یې د آزاده فکر کولو مخه نیسې؟

د ټولنې فکري روغتيا د خرافاتو او جاهليت پر ضد په همدې واکسيناسيون کې نغښتې ده، چې عوارض يې سملاسي د تعصب له لومړنۍ تېې سره ښکاره کېږي. د عقل روغتيا لپاره يوازې د فکر آزادي اړينه ده. هغوې چې د فکر او تعقل له غوړېدو څخه زيانمن کېږي د روښاندو فکرونو مخې ته ديوال دروي او هڅه کوي چې ولسي پرگنې د هرې بحث پارونکي خبرې پر ځای د هغوی قالب شوي غولونکي احکام ومني او خپل اندونه د همدې قالبې احکامو پر بنسټ، چې ورته گټور ښودل شوي دي، برابر کړي. هغه پرگنو چې په دې توگه خپل پنځونکی فکري ځواک له لاسه ورکړی وي، د حقيقتونو موندلو او د خپل ټولنيز ځواک د پېژندلو او د شعور موندلو او ان خپلو انساني حقوقو ته د پاملرنې لپاره د خپلې ټولنې د انديالو فکري فعاليت ته اړتيا لري؛ ځکه د هغه حقيقت موندل، چې د دوکې او چل په تلونو کې ښخ شوی وي، عاشقانه رياضت غواړي او بايد په پرېکنده توگه په آزاداندۍ او د جاهلانه تعصب پرته يې ملاتړ وشي، چې دا به هم په ناچارۍ سره په داسې ډول شرايطو کې د اخته پرگنو ځانگړتيا نه وي. دا د ضحاک يا برديا پېښه د دې آر د ښودلو لپاره يوه بېلگه وه، چې حقيقت څومره زيانمن کيدونکی دی او په ورته وخت کې د حقيقت له څېرې څخه د دوکه مارۍ د دوړو لېرې کول څومره ستونزمن کار دی. کېدای شي په همدې تالار کې داسې کسان وي چې دومره د فردوسي په اړه تعصب ولري چې د دې خبرو له امله ما له گوگل څخه ونيسي او ژبه مې له تالو راوباسي؛ يوازې د دې لپاره چې زرکلن درواغ نن د هغوی د باورونو يوه برخه گرځېدلې او له هغو څخه لاس په سر کېدل ورته ناشوني دي.

زموږ پخوانيو ويلي «لر په دوو گوتو نه پټېږي او حقيقت به بالاخره يوه ورځ وويل شي» دا حکم شايد يو وخت د منښت وړ و او قبولېدو، خو زموږ په پېر کې چې کوچنۍ تېروتنه په لوی ناورين بدلېدلای شي، نو په هيڅ ډول د دې موکه نشته چې لاس تر زڼې کښېنو او د صبر لار غوره کړو، چې يوه ورځ نه يوه ورځ به حقيقت پر موږ مهربانه شي او د خپلو وروځو کومه څنډه به موږ ته رانېکاره کړي.

مور هر يو چې دلته نن سره ناست يو، بايد ځان د داسې منطقي تفكر په منځپانگې سمبال كړو، چې حقيقت يې كړاى شي او بى له ځنډه يې پټنځاى ومومو.

مور په داسې يو پېر كې ژوند كوو، چې نړۍ په بې شمېره پنډغالو وېشل شوې ده. په هر پنډغالي كې يې يو بُت پورته كړى او هر پنډغالي يې د يو بُت عبادت ته اړ كړې. دوستانو هيله من يم چې نه ځان ناگاره واچوئ، نه زما خبرې پرته له هغه څه چې دي، بل ډول تفسير او تعبير كړئ. زما اشاره مطلقاً د كمكيو ځوانانو بت جوړولو او بت پاللو ته نه ده، چې مثلاً چرتكى مايكل جكسن يا حرفه اي ډېدونكى محمد علي كلى ورته د خداى بڼه مومي. زما اشاره د شخصيت د كېش لاما شومانه، لا غمجنوونكى او لا زياته شرمونكى ناروغۍ ته ده، چې مور ډېري ورباندې اخته يو؛ مور چې زياتې ادعاوې هم لرو، لگن لگن خبرې كوو، او مثلاً ځانونه په داسې لوړو افكارو او اندونو سمبال گڼو، چې د مريي توب له جغ څخه د بشريت ژغورونكي دي. هو، سیده نښه ولم او د شخصيت كېش يادوم. همدا د نوي عصر شرمناکه بتپالنه يادوم، چې مور ټول ورباندې اخته يو او د بېلتون په ټكې بدل شوى او د ښو نيتونو د يوې ټولگې د شيندلو لامل دى، چې هر يو په خپلو لاسونو له ځان چاپېر د تعصب ديوالونه جگړو او ځانونه په كې بنديوانوو. انسان د بشريت مخورو ته درناوى كوي او د هغوى د افكارو له ډېوې څخه رڼا اخلي، خو څنگه چې له خپلو ځمكنيو او ټولنيزو نومياليو خبرو څخه د عبادت وړ اسماني بتونه جوړوي، نه يوازې دا چې هغه نوميالي كس ته سپكاوى كوي، بلكې د همدې نوميالي كس د نيت پر خلاف، د دې پوه ښوونكي د تعليمو پر خلاف، چې غوښتل يې دى د تعصب او ناپوهۍ له كندې څخه رابهر كړي، يو ځل بيا د تررمۍ، ناپوهۍ، ابتذال او جاهلانته تعصب كندې ته ورغورځوي. شخصيت پرستي هرومرو له ځان سره لنډاكه تعصب او دگماتيك قضاوت رامنځته كوي او په خواشينۍ سره دا هغه وېروونكې ناروغي ده، چې ورباندې اخته شوى كس په خپل لاس خپلې ريښې په تخخ وهي.

يو پوهندپاله او فرهنگيال ولې بايد د خپلو افكارو او باورونو په اړه تعصب ولري؟ تعصب لرل د يوه ناپوه، بې عقله او بې کلتوره انسان کار دی: د يو څه په اړه، چې په منطقي ډول فکر کولای نشي، نو د يوه بشپړه له وړاندې جوړ شوي باور په توگه يې مني او په اړه يې هم تعصب ښکاره کوي. يو لرگي ورته ښکاره کړی او ورته ووايي چې ته دې لرگي پيدا کړی يې، په ورځ کې درې ځله بايد شاوخوا يې ترپکې ووهې او هر ځل ديارلس کرته ووايي چې زه شپږمې يم. بيا نو گوره! څه څو کاله وروسته بېرته راشه او ورته ووايه کور دې وران شه! دا دانگونه او ټوپونه چې وهی او دا اوتې بوتې چې د عبادت په نوم يې شاربې، کومه مانا نه لري! - پوهېږئ څه کېږي؟ - د هماغې لرگي لاندې دې ځمکوي، چې عبادت يې کوي او د يو حربي کافر په توگه سر درته له يو غوړ څخه تر بل غوړه پورې خبروي! دې ته تعصب وايي. اوس نو مهرباني وکړئ او دې شرمېدلي بنده ته ووايي، چې ولې د هغې ښاغلي تعصب يو جاهلانه کار دی، خو زموږ تعصب، چې ځانونه د درايت خاوندان گڼو، عاقلانه دی؟

د رژيمونو تبليغات هم کټ مټ د ولس له همدې تعصب کوونکي خاصيت څخه گټه اخلي پورته کووي. لږ تر لږه زموږ د ايرانيانو په مينځ کې دا تعصب ښودنه ډېره محسوسه ده.

که د تصوف له لوی غورځنگ څخه سترگې پټې کړو او د بډاينې او اغېزې لاملونه يې مستثنا وگڼو، يو دوه نيم زره کلن دوديزه تراره، چې د زياتو دوديزو دلايلو له امله د ايران په نامه ټاټوبی باندې تپل شوی، زموږ د هېواد انډيال - چې د قضا له مخې يې شمېره هم هومره کمه نه وه - هېڅکله نه دي توانېدلي چې د اندونو او گروهو پاکي او ناپاکي، وړتيا او ناوړتيا او سموالی او ناسموالی، څرنگه اړينه ده له ټولنې سره شريک کړي. کله چې ولس غافل، ناپوه او بې سواده پاتې شي او جاهلانه تعصب يې ږوند کړي، اند او فرهنگ هم له خوځښت او يون څخه پاتې کېږي او په خپل لاک کې محبوسېږي او په پايله کې حرفه اي تبليغيان کولای شي هر اند د عامه تعصب پر

بنسټ د منلو وړ وگرځوي. کله چې د شاه صفی په خبر سپری خور او ظالم انسان ته د ظل الله لقب ورکړل شي، هغه سپری چې ټول فکر او ذکر یې الله دی، څه وکړي؟ بېلگه درکوم:

یو له هغو پرتمینو مبارزاتو څخه، چې په هغې کې یو ملت توانېدلی خپل ټول فرهنگ رامنځته کړي او د هغه په ملاتړ د نیواکګرو شونډک پر خاورو ومبني، په ایران کې د تصوف غورځنګ دی.

په دې ټول پوهېږو چې ایرانیان د هغه شین بن دروازې وغولول، چې عربانو ورته د مساوات او عدل او انصاف په شعارونو ښودلی و. د ایران ټولنیزو کړکېچونو دغه غولېدنه لا هم وپاروله، تر دې پورې چې ویلی شو له هېواد څخه کومه دفاع ونشوه او د یرغلګرو پر مخ دروازې د دننه خوا پرانیستل شوې. خو ایران ته په ننوتلو سره عربانو خپل شعارونه هېر کړل او داسې چلند یې له ایرانیانو سره پیل کړ چې په واقعیت کې د فاتح او مغلوب او د ارباب او مریې چلند و. د صحرايي عرب^{*} دا چلند تر هغه ځایه ورسېدو، چې کله به عرب پلی و، یوه ایراني حق نه درلود چې پر څره سپور پاتې شي. بې شرمي یې تر هغه ځایه ورسېده، چې ویل یې که چېرې سپی، خنزیر او ایراني د جومات له مخې تېر شي، د عرب لمونځ باطل دی!

بې فرهنگه صحرايي عرب، هغه ملت ته، چې پیاوړی فرهنگ یې درلوده او له خپلو هنري مظاهرو سره یې کلکه لېوالتیا درلوده، وویل، چې موسیقي حرامه ده، شعر مکروه دی، نڅا ګناه ده، تجسمي هنرونه (انځورګري، ډبرتورنه، مجسمه تورنه او څېره

^{*} د عرب ملت په اړه د احمدشاملو دا ډول دریځ په خپله د تعصب یوه بېلگه ده. شاملو په ټولیزه توګه، بې له دې چې عرب نیواکګر له عربي ملت څخه جلا کړي، ټولو عربو ته صحرايي، دښتي او بې کلتوره وایي. شاملو په دې ښه پوهېدو چې عربي ادبیات او ان کلیمې د فارسي شعر او ژبې په بډاینې کې څومره رول درلودلی دی. د دې ترڅنګ هغه د سیمې نومیالي او اسطورې یوازې ایران پورې محدودوي، چې دا په خپله نه یوازې په یو ډول د اسطورو د تاریخ تحریفول دي، بلکې د ناسیونالیستي تعصب یوه ښه هم ده. پښتو ژ.

تورنه مطلق کفر دي. ايرانيان له خپل ټول فرهنگ سره راپاڅېدل او د دې تحریم په وړاندې ودرېدل او جگړې ته يې ورغلل او د هماغه دين پر بنسټ يې، چې د هر ډول فرهنگ او هنر او ذوق ځلېدل يې په ناورينه توگه منع کړی وو، د تصوف غورځنگ رامنځته کړ او تر ټولو مينه ناکه ځمکنی شعر او موسيقي او نخا يې د قول او سماع په قالب کې خانقاهاو ته يووړه، ډېره بڼايسته معماري يې د اسلامي معماري په توگه وړاندې کړه او د دې جومات او د هغه زيارت په سر يې داسې گڼېدونه جوړ کړل چې په کې رنگ د کنگل شوې موسيقي او طرحونه او انځورونه يې په حقيقت کې د نڅا د ممنوعه او خپل شوې گرومې ښکارندويه ده. دې غورځنگ نه يوازې دا چې ايراني فرهنگ يې وژغوره، بلکې د ايرانيانو ټول ملي او عربي ضد احساسات يې هم د سمبوليکو عنصرانو او بڼو په توگه د يوې کنايې په ډول د اسلامي هنر په خورجين پورې ونښلول. د اسلامي هنرونو انځورونه له دې پلوه په رښتيا هم د مطالعې وړ دي: د بېلگې په توگه د جقه په نامه د يوه بوټي طرحه هماغه د سبر ونه ده. هغه ونه، چې د زرتشت له دين څخه سرچينه اخلي او ايرانيانو ته يوه مقدسه ونه وه، او د تلپاتې او ابدي زرغونتيا نښه، چې بې له شکه د هغې کتارونه مو د جمشيد د تخت په کيندنې کې ليدلې دي. د اسلامي د مشهورې طرحې قوسونه او دايرې هم که له ما وپوښتئ هماغه انار، زرتشتي مقدسه ميوه ده، چې ستايليزه شوی او گل يې د اور لمبو ته پاتې کيږي، چې تشکدې ياد ته راوړي او سر يې هم کياني تاج ته ورته والی لري.

پریږدی چې یو تریخ حقیقت درته ووايم

دا پېچلی سیستم، چې زموږ ماغزه دي که څه «زده نه کړي»، که «زده یې نه کړي او تمرین یې نکړي»، په دوو پیسو هم نه ارزې. که انسان له لېوانو سره په یوه ځنگل کې لوی شي، نه یې ماغزه ورسره مرسته کولای شي او نه خپل ناطق ځواک کشفولی شي. د نړۍ له نورو هېوادونو سره څه کار نه لرم، خو زموږ په خپل ایران کې ولسي پرگنو د خپل تاریخ په اوږدو کې د تعقل شونتیا، د تفکر شونتیا، د هغه شي د کارولو شونتیا، چې ماغزه ورته وایي، نه لرله. البته دا چې د یوه ولس په تاریخ کې د خوارزمي او خیام او حافظ او بیروني او ابن سینا په شان نوابغ راڅرگندېږي، بله مسئله ده. لمړی دا چې خوارزمي او خیام او د دوی په څېر کسانو نشو کولای ټولنیز انقلاب طرح کړي او یا یې پر مخ بوزي او پوهه یې هم داسې څه نه وو، چې د ولس په کار راشي، او همداسې ښه وه! کله چې د حافظ په شان یوه لویه هستي، چې زما په اند په ټولو مهالونو کې د ټولو ژبو او د ټولو شاعرانو سرتاج دی، د ولس لاس ته ورغی، برخلیک به یې، پرته له دې چې په دیوان یې فال وگوري، څه کېدای شوی؟

زه نه وایم چې د ملت پرگني مو قاصر یا مقصر دي، خو تاریخ مو ښودلی چې دا ولس تاریخي حافظه نه لري، ډله ایزه حافظه نه لري، هیڅکله یې له خپلو ټولنیزو عیني تجربو څخه څه زده کړي نه دي او هیڅکله یې ورڅخه ګټه اخیستې نه ده او په پایله کې هر چېرې چې چاره یې هڅوکی ته رسېدلې، په ځنګ اوښتی، له یوه ابتدال څخه بل ابتدال ته او د خپلې غولېدنې لپاره یې دا عرضي حرکت یې پرمختګ گڼلی. زه د انقلاب کارپوه نه یم، خو هیڅکله له خپلسري انقلاب څخه مې تمه درلودلې نه ده. خپلسری انقلاب هغه بې قومانده پوځ ته ورته دی، چې ډېر د ماتې او دښمن ته د نیواک د موکې ورکولو په درد لگېږي، نه د دښمن د ماتې او نابودۍ لپاره. کوم ولس چې تاریخي حافظه نلري، انقلاب یې که هرڅومره له مقطعي پلوه «پرتمین» توصیف شي، پایله به هغه څه ده چې وویل شول، یعنې پایله یې ارتجاعی ده، یعنې

نوښتگرانه کړنه به تر سره نکړي. ولس د زرتشتي مغانو او روحانيانو د بلوسگرۍ په وړاندې، چې دوی یې په کرغېړنه ډول رېږول، د عربانو دوکه خوري او دروازې یې پر مخ پرانیزي. دوه سوه کاله وروسته، کله چې د عربانو له فشار څخه پوزې ته راځي او د تصوف غورځنگ رامنځته کوي، بیا یې غوا کونجاړه په خوب کې ويني او هغه زرتشتي عناصر یې چې په ډېر تاوتریخوالی سره لېرې اچولي دي رامنځې ته کوي او د عربانو د ځورولو لپاره له کیاني تاج سره د انار د گل له ورته والي څخه د اسلامي طرحه پنځوي؛ هنر یې مخ په وړاندې ځي، خو ټولنه عملاً شاته درومي. شاه اسماعیل د سیاسي لاملونو له کبله لاس په کار کیږي، چې مملکت شیعه کړي (که داسې وانگېرو چې دا کار له سیاسي پلوه ډېر ښه و، ځکه چې هېواد له پاشلو ژغوري) خو دا کار په ډېره لویه بیه تماميږي: په ایران کې د پوهې، هنر او فرهنگ د لاسه ورکولو په بیه او همدا ډول د هغو نژدې نیم میلیونو انسانانو د مړینې په بیه، چې چمتو نه دي له سُنیتوب څخه لاس په سر شي او بل مذهب ومني او په خپل اذان کې علي ولي الله وويي. خو همدا ولس چې د تورې له ویږې شیعه گان شول یا یې په شیعه توب تظاهر وکړ، څو موده وروسته په بشپړه توګه دا موضوع هېروي او د تاریخي حافظې ځای یې داسې تعصب نیسي، چې بیا راشه او ننداره یې وکړه! ان دا مني که پینځه سنیان ووژني سیده جنت ته ځي. خپل پاچا، چې په ورته وخت کې مذهبي ریاست هم لري او پر ځان یې د علي د درشل د سپي لقب ایښی، د گردو مرشد بولي او په رکاب کې یې د دین د لوړولو لپاره توره وهي او نړۍ نیسي، په داسې حال کې چې د گردو مرشد شپې او ورځې د شرابو په څښلو تېرېږي او د بل هېواد د پاچا د شرعي ښځې لاسته راوړلو لپاره هېواد یې تالا والا کوي!

خپلې موضوع ته راستانه شوو:

لنډه دا چې انځورګرۍ، نڅا او موسیقۍ او شعر یوځای شول او کټ مټ د اسلامي مرکزونو له زړونو، د خانقاه گانو له مینځه په خوځښت راغلل او د دې په ښکلا سمبال فرهنگ کوکاره ان ظاهراً د مسلمانو خلفاو په مانیو کې هم انگازې جوړې کړې. تر

دې ځايه پورې د مقاومت او مبارزې مشري د ازاد اندو او متفكرينو په لاس كې وه او د خلفاو د دربار د كلكې او سختې صوفي وژنې او د سرغړونكو صوفيانو له محوه كولو سره سره، تصوف تر هغه ځايه اغېزه وكړه، چې خانقاوې عملاً د مذهب په اصلي مركزونو بدلې شوې.

له بده مرغه د وخت د كموالي له امله نشم كولاى روښانه كړم، چې عربي اسلام څه و او هغه اسلام چې ايراني تصوف ورڅخه جوړ كړ، څه ډول و؛ خو كولاى شم يو لنډ ټكى د صوفيه مشرانو د يوه مشر له باورونو څخه رانكل كړم، چې موټى د خروار بېلگه ده:

«صوفيان په خانقاه كې سره راټول شوي وو، چې بهر د اذان غږ پورته شو: «الله اكبر» (خداى لوې دى). يو شيخ سر وخوځاوه او ويې ويل: و اَنَا اكْبَرُ مِنْهُ (زه تر خداى لوى يم!)».

د تصوف كار كوم ځاى ته ورسېده؟ هېڅ! وروسته له هغې چې تصوف خپل ټولنيز سياسي رول تر سره كړ، د ايران پاچاهانو هغه له فرهنگي او ملي منځپانگې څخه تش او د لتې او مفتخورۍ او دروېش مسلکۍ په بڼه يې واړاوه او ورڅخه يې يو خوشې شى جوړ كړ چې دوى وكړاى شي بې له مزاحمته د عربو خلفاوو د دربار په نوكرۍ او مزدورۍ ووياري او د هېوادپالو او خپلواك پلوو وينه تويه كړي.

البته دا نخوړ او لنډه طرحه وه، چې وړاندې مې كړه او كېداى شي ځينې اخځونه مې ناسم وي. دا طرحه مې د دې لپاره وركړه چې ښكاره كړم، هغه ستر غورځنگ څه و او څه ترې جوړ شول. خو وروسته چې مغرضو مزد قلمه مورخانو د ورځې د سياست د اړتياوو له مخې وويل چې تصوف د هماغه پيله له مفتخورۍ او درويزگرۍ او دروېش مسلکۍ پرته بل څه نه و، موږ هم دا حكم د يوې نازل شوې وحې په توگه ومانه.

که چا ویلي، چې قاتل، دوکه مار او اپورتونیست انوشیروان د عدل او انصاف نښه ده، موږ دا حکم هم د نازل شوې وحیې په توګه منلې او که فردوسي تېروتنه کړې یا یې له تګۍ کار اخیستی او د ضحاک اسطوره یې په بله بڼې اړولې، ان زموږ تحصیل کړی او حقیقت پاله پور هم دا حکم د نازل شوې وحیې په توګه منلی ده.

ما د تصوف د غورځنګ او د ضحاک د اسطوري په اړه د ناسم قضاوت موضوع د دوو تاریخي بېلګو په توګه مطرح کړه، چې تاسو ښاغلیو دوستانو ته ووايم چې حقیقت څومره زیانمن کېدونکی دی. دا بېلګې مې راوړلې، چې هوښیار ووسئ، چې څومره ارموني زموږ د قضاوت او اخځونو د لارې په سر ناست دي، چې کولای شي په یوه جادو سره ورګه شرومې او تور سپین ښکاره کړي او رنګ شوی پیل مرغ د کوهیل پر ځای پر موږ تېر کړي. دا بېلګې مې ځکه راوړلې، لکه څنګه مې چې د خپلو خبرو په سر کې وویل، د خپلو اندېښنو د شریکولو لپاره زمینه برابره کړم، هغه رېږونکې اندېښنې چې د سبا، د راتلونکې په اړه مې له اوسه اروا توري او پر هډوکو مې اړه تیروي. اوس مې چې دا زمینه برابره کړې نو کولای شم ووايم، که د پولې دننه د تعصبي شرایطو له امله د ټولنې روڼاندو ته د انساني او ټولنیز رسالت لپاره د عمل کوچنۍ شونتیا نشته، له تاسو چې د ټولنې تحصیل کړی او پوه پور یاست او دا نیکمرغي مو هم لرلې، چې څه موده له اختناق څخه لېرې ځان وروزی په هېڅ ډول د منلو وړ نه ده، چې هر حکم او هر ایزم یوه نازل شوې وحې وګڼئ او بې له فکر او ارزونې هر له وړاندې جوړ شوی حکم ومنئ. تاسو دا شونتیا لرئ چې څه موده د آزاد اندۍ له نعمت څخه برخمن ووسئ، نو له دې شونتیا څخه تر هغه ځای پورې چې کولای شئ ګټه واخلي. که د ایران د پوهنتونونو له یوه محصل څخه دا خبره د منلو وړ وي، چې په ناسازه شرایطو کې د هر ډول حکم منلو ته، چې په ظاهره پاک او ستره ښکاري، اړ دی او د دې حکمونو د معیوبتیا د اټکلولو لپاره کومه وزله په لاس کې نه لري، خو د تاسې له هېڅ یوه څخه داسې یوه خبره د منلو وړ نه ده.

تاسو ته د بحث او د فكري كشالې موكه برابره ده. تاسو دې بحثونو، كشالو او فكري راكړې وركړې ته اړتيا لرئ، دنده مو ده، ناچار ياست، ځكه چې زموږ سباني ژوند له هغې سره تړاو لري. ځكه كه ته سبا بيا تېروتنه وكړې، زما شتون او روغتيا په خطر كې اچوې، كه زه په ناسمې لار شم، تا هم له ځان سره ناسمې ته بيايم. د لږو پوهېدلو خطر د نه پوهېدلو له خطرې ډېر دى. زموږ پخوانيو رښتيا ويلي دي: «نيمچه حكيم د ځان بلا، نيمچه ملا د ايمان بلا». د ولس ناپوهي په خپله يو بالقوه خطر دى، ځكه په ناڅاپي ډول راپاږيري او پرته له فكره او پرته له موخې په عمل لاس پورې كوي؛ خو كه ته سم فكر ونكړى، دا بالقوه خطر په يو ناوړين بدليري.

تاسې هره شېبه بايد ځان محاكمه كړئ، چې آيا واقعاً هغه څه چې واييم او كوم، سم دي؟ آيا كولاى شم بې له هېڅ اندېښنې او وېرې ادعا وكړم، چې كه له خپل انساني شرافت څخه وغواړم، چې زما د اندونو او اخځونو د سموالي ضامن شي، پرته له يوې شېبې شكه به دا ضمانت ومنې؟ تاسو حق نه لرئ چې لږ پوه شئ، حق نه لرئ وښييږئ، حق نه لرئ تېروتنه وكړئ، ځكه يوازې ليوني كولاى شي خپل خيالونه نږه حقيقت وگڼي او د تېروتنې له شونتيا يې چرت هم خراب نشي.

خپله وروستۍ خبره به وكړم: تاسو حق نه لرئ پر هېڅ حكم او آيت باندې، چې له پخوا څخه موږ ته رارسېدلى او په پټو سترگو مو منلى، ايمان ولرئ. له مطالعې پرته ايمان د بشر د پرمختگ د لارې خنډ دى. يوازې دروغ او ټكېيل له خپلو اتباعو څخه د مطلق ايمان غوښتنه لري او هغوى ته تلقينوي كه شك وكړئ نو مخ توري به شئ؛ ځكه دا يوازې او يوازې شك دى چې انسان حقيقت ته رسوي. ژمن حقيقتپاله انسان هېڅ دگم، هېڅ فرمول، هېڅ آيت نه مني، مگر دا چې لومړى پكې تعقل وكړي، د منطق او عقل په اډانه كې وتلي او هغه وخت پرې باوري شي، چې حقانيت يې په پياوړي علمي او منطقي دلايلو سره ومومي. كله چې ديالكتيكي منطق زه قانع كړى يم، چې د دوو سيندونو اوبه ما په يوه كچه لمدولى نشي، نو زه حق لرم په تاريخي تجربو هم شك وكړم؛ مگر دا چې د يوې تاريخي تجربې د بريا شرايط زما د ټولنې له

شرایطو سره د سر وینښته په اندازه هم فرق ونکړي. بې له شکه د دوو ټکو تر مینځ تر ټولو لنډ واټن مستقیمه کرښه ده. خو په هندسه کې یې موږ ته ویلې، چې همدا له لمر څخه روښانه موضوع هم، که په علمي توګه ثابت نشي، د پاملرنې وړ نه ده، خو موږ سره له دې په هغو بابیزو ایمان راوړو، چې یوځل ورته د عقل په سترګه په ځغلنده هم وګورو، نو پر خپل شوده توب به وځاندو.

د نړۍ شته ادیانو ته یوه ځغلنده کتنه وکړئ:

دیني او مذهبي ایمان او اعتقاد، له بت پرستۍ څخه د موسی او بودیزم او زرتشتي او مسیحیت او څه څه پورې، معمولاً د یوې سترېلې صندوقچې په توګه په ارثي ډول له والدينو څخه اولادونو ته لېږدول کېږي. یقین ته په نژدې احتمال موږ ټول چې د دې چټ تر لاندې راټول شوي یوو، که مذهبي گروهه ولرو، نو په هغه مذهب یوو، چې موږ او پلار مو درلودلی دی. البته دلته خبره د مذهب ده نه د دین. دین اصلي او لومړنی تنه ده. د تاریخ په بېلابېلو مهالونو کې دین په بېلابېلو دلیلونو انشعاب کړی او مذهبونه له هغه د څانګو په شان رازرغونېږي او لاره بېلوي. ګواکې د اسلام دین څو اويا څانګې یا مذهبونه لرل، چې نن نژدې یو سلو دیرشو او یوسلو څلوېښتو ته رسېدلي دي. طبعي ده، چې هر مذهب ځان ته د روحانیت یوه ټولنه هم لري. د هر مذهب د روحانیت د ټولنې وګړي هم بې له شکه باور لري، چې یوازې د دوی مذهب په حقه دی او د نورو مذهبونو او ادیانو پیروان کافران او گناهکاران دي. دا هم قبلوو، ځکه چې که دا باور ونلري، نو باید بل مذهب ځان ته غوره کړي.

راځئ د یوې شېبې لپاره شته مذهبونه د هغوی د کفر او دین د دعوا سره، په ځمکې پرېږدو او په خپله اوچت څو او له بهر څخه، له پورته نه ورته پام کوو:

مسیحي (له کاتولیک او پروتستان او انجیلی او کواکر او ګریګوري او ارتودوکس سره یې کار نلرو، ځکه دا ټول د کورنیو جګړو مقولې دي)، مسلمان (د سني او شيعه او حنفي او حنبلي او د اسلام له نورو مذهبونو سره هم کار نلرو)، بودايي (له شینتو او کنفیوسیوسي او دائویی سره یې هم کار نلرو)، برهمني، زرتشتي، مهري، مانوي،

بت پرست، لمر پرست، اور پرست، شیطان پرست، غواپرست، یهودي او... ټول په دې باور دي، چې یوازې زما مذهب په حقه دی.

ښه، موږ چې پورته تللي یوو له بره یې گورو، نو یوه پوښتنه راپیدا کیږي: دا ټول خو برحقه کیدای شي. عقل حکم کوي، چې له دې ټولو یوازې یو په حقه کېدای شي. زما موخه البته یوازې د یوې بېلگې وړاندې کول دي، نه شخړه جوړول، زه په داسې مقام کې نه یم چې د دې یا هغه مذهب د حق او ناحق حکم یا د نه منلو حکم وکړم. خو زه یوازې د هغه بودايي کاهن په ادعا، چې بودیزم په حقه گڼي امکان نلري په بودیزم ایمان راوړم. ولې؟ یوازې په دې اسانه دلیل، چې هغه خپل مذهب د نورو مذهبونو تر څپرلو وروسته نه دی ټاکلی، بلکې ورته په میراث رسېدلی او د منطق او انتخاب له حقه پرته یې منلی، نو د خپلې ادعا د سموالي لپاره څه نلري. بودايي توب یې په میراث وړی او د همدې لپاره په سستی سره وایي چې بودايي دین په حقه دی؛ که چېرې د یوه بت پرست په کورنۍ کې زېږېدلی وای او بت پرستي یې په میراث وړې وای، نو ویل به یې، چې بت پرستي په حقه ده. ان که یوه شېبه ومنو چې په رښتیا هم بودیزم په حقه دین دی، بیا هم د دې ښاغلي خبرې اېلې دي.

باشعوره انسان یوازې په هغه څه باور پیدا کوي، چې په خپله یې په منطقي تجربې تر لاسه کړی وي. په عیني، علمي، عملي، قیاسي، فلسفي او د ټولو زماني او مکاني شرایطو په دخالت سره یې تر لاسه کړی وي.

انسان یو منطقي انديال موجود دی او ناچاره هومره مغرور باید واوسي چې بسته بندي شوي احکام د خپل مستقیم تعقل له دخالت پرته ونه مني. د احکامو منل او پر هغو تعصب ښودل انساني شرف ته سپکاوی دی. له بده مرغه باید ومنو چې موږ ډېر شيان یوازې د دې لپاره منلي، چې یوه شېبه هم هغوی ته له بهره، له بره پام نه دی کړی.

عقیدتي جگړې او کشالي یوازې پر دې پیلېږي، چې د دعوا یو اړخ هم حقیقت ته د رسېدلو غوښتونکی نه دی او یوازې غواړي خپله ضعیفه گروهه پر نورو ومني او دا ډول جگړې او مراعاتي د همدې لپاره سپکې او بې ارزښتي او بې اعتبارې او زرگري او تر

سپکاوي ډکې او پای يې نهيلي ده. له يوه خپلوان سره په تليفون کې خبرې کوم. راته وايي چې د سهار اته بجې دي، زه واييم د شپې اته بجې دي، دواړه رښتيا وايو. خو لانجه مو کيږي، ځکه چې يو بل په دروغو تورنوو. هغه له کړکۍ بهر گوري او پر ما چيغه وهي: سره له دې لمره، چې ځلېږي، څنگه ځان ته اجازه ورکوي چې پر ما ملنډې ووهې او دومره بې خونده درواغ ووايي؟

زه هم له کړکۍ څخه بهر ته گورم او ورباندې چيغه وهم: يا للعجب! دې حرامچکي ته وگوره، چې څنگه په ما ملنډې وهي!

او حيدري نعمتي* جگړه پيليږي، په داسې حال کې چې يو هم دروغجن نه يو؛ يوازې لنډاکه يوو او د يو بل په شرايطو نه پوهېږو، پوهه او زيرکي نه لرو او په خپلو سطحي اخځونو او استنتاجونو کې مهالنې او ځايي شرايط په پام کې نه نيسو.

دا د انسان مقام ته سپکاوی نه دی، چې دا حيرانونکی شی، دا د مغزو په نامه وسيله او فکري سيستم، چې په دې ځمکه کې يوازې او يوازې د انسان په واک کې دی، خو بيا هم د هغو غالباً ناروغ ډوله احکامو تر شا لکه پسونه روان وي او دا ښکلې غرور پنځونکی انديزه بې گټې پرېږدي او يوه خوشې وزله ترې جوړوي؟

* حيدري - نعمتي د دوو تصوفي فرقو نومونه دی. نعمتي ډله، د شاه نعمت الله ولی پيروان وو او حيدري ډله بيا د سلطان قطب الدين حيدر توني مريدان وو، چې دواړو فرقو له صفويي وخته شتون درلود. حيدري - نعمتي جگړې هغه جگړو ته ويل کيږي چې منطقي بنسټ نلري او د خلکو پر تعصبونو ودرېدلی وي. داسې ويل کيږي چې حيدري - نعمتي جگړې هم د شيعه او سني مذهبونو پر اساس کېدلې. پښتو ژ.

خبره رالنډه کړم

د ټولنې پر ولسونو کوم اعتراض نشته، که دا ډول یا هغه ډول فکر وکړي یا داسې و هغسې عمل وکړي، خو پر هغه پور، چې د ځان او د ټولنې د برخليک په اړه اندېښمن دي، د اندیاله مغزو پر څښتنانو اعتراض کېږي. پر هغه له آزادۍ څخه محروم محصل، چې د بحث او پلټنې شونتیا نه ورکول کېږي، اعتراض نشته، خو پر تاسې چې د پلټنې او مباحثې او د فکري راکړې درکړې له امکاناتو برخمن یاست، اعتراض شته، په ځانگړې توگه چې څنډې ته ځانونه نه کارئ او نه وایاست، چې پر ما یې څه، هڅانده یاست او مسوولیت منئ. نو پر تاسو ده، چې د هغې ټولنې پر ځای، چې د منطقي تفکر شونتیا ترې اخیستل شوی، په جدي توگه منطقي فکر وکړئ.

ښه، زما اندېښمنوونکي پوښتنه دا ده:

- تاسو ځوانان چې شریف خلک یاست، له ځانگړې خټې یاست، په شهرت او پیسو پسې نه گرځئ، یوازې د ټولنې گټه او روغتیا غواړئ او د عقیدې لپاره له سره تېر یاست، څه کوی؟ څه کړنلاره لرئ؟ څه غواړئ وکړئ؟

زما دې دردجنې پوښتنې ته لا چا ځواب نه دی ویلی، تاسې خپل ځان ته څه ځواب وایاست؟ که زړگی مو نه ماتېږي، زه به یې درته ووايم. گمان کوم ځواب به دا وي چې:

- چې سبا شي، د سبا فکر به کوو!

درته یوازې خواشینی یم!

له دې پوښتنې تېرېږم او یوه بله پوښتنه، لانرمه پوښتنه کوم:

- سبا ته څه باید وکړئ؟ له ځانه مو داسې یو څه جوړ کړي، چې سبا ته په کار راشي؟ ځان ته مو په انتقادي نظر کتلي دي، چې وگورئ فرهنگي بنسټ جوړونه مو په څه حال کې ده؟

زموږ د ولس يو شمېر زيات بچيان، چې له هېواد څخه بهر زده کړې کوي، له ايران نه د وتلو پر مهال په دوو بشپړو څرگندو دلايلو روغ فکري بېخ بنسټ نه لري. لومړی په دې دليل، چې اصولاً په هغه عمر کې نه دي، چې فرهنگي مسائل او ملي هويت ورته اهميت درلودلی وي يا زموږ د هېواد د ټولنيزو شرايطو په اړه يې لازمه پوهه تر لاسه کړې وي او دويم په دې دليل، که چېرې دې چارو ته يې پام هم کړی وي، د هېواد سياسي فضا هغه فضا نه وه، چې په آزاد توگه توانېدلی وي د دې موضوعاتو په اړه فکر او پلټنه وکړي. يو دا چې دې ډول گټورو څېړنو او پلټنو لپاره سرچينو ته د لاسرسي شونتيا نشته، بل دا چې کومې احصائېې او معلومات چې لاسرسی ته اېښودل کېږي، د اعتماد وړ نه دي.

د يوې وينا له مخې درواغ پر درې ډوله دي: کوچنی، لوی او احصائېې. ان زموږ ټولنپوهان د ټولنې د حقايقو په اړه سمه پوهه نه لري. - ډېره طبيعي ده چې زموږ ډېری ځوانان له هېواد نه د وتلو پر مهال هغې تنکې لښتې ته ورته وي، چې له ونې يې غوڅې کړي او هيڅ ريښه له ځان سره وتلري. که زما په عمر او منگ، يو کس جلا وطنی ته اړ شي، په هر حال له ځان سره ريښې راوړي، خو يو ځوان محصل د يوې قلمې په شان دی؛ هغه تانده نيالگۍ دی چې تازه يې له ونې پرې او په دې پردۍ خاوره کې يې ښخ کړی نو کومې ريښې چې نيسي، ناچاره له همدې اوبو او خاورې يې نيسي. دا منم چې ريښې نيسي، خو په هغه خاوره کې، چې د ده نه ده، سبا چې وطن ته ستون شي، له ځان سره هغه ريښې وړي چې بدلې دي، زموږ له فرهنگي جغرافيه سره پردۍ دي او ورسره نه جوړېږي.

د زړه له کومې هيله من يم چې په دې قضاوت کې يو سلو اتيا درجې تېروتنلی وی، خو تر هغه ځايه چې له هېواد څخه بهر د محصلينو له ټولنو سره مې اړيکې لرلي او په سترگو مې ليدلي دي، په هغوی کې مې د دې خورا ډېرې حساسې مسئلې په اړه هيڅ ډول اندېښنه ليدلې نه ده.

ډېر داسې دوستان مې ليدلي، چې ظاهراً ايراني چاپېريال لري، البته د هغوې په گمان. يعنې د سبو قورمه خوري، له ډولگي سره د روحوسي* سندرې وايي، پر ډيسکو نشاگانو د بابا کرم** نڅا غوره گڼي؛ که مذهبي عقیده ولري، لمونځ کوي او روژه نيسي؛ د غوښې د حالاتيا په اړه ډېر حساس دي او يو شمېر يې هم د غوښې خوړل بېخي پرېږدي او که پړونۍ نشي په سر کولی، له چادر نماز سره گوزاره کوي. له خپلې خوانښې، اوبښې، خينې او ورنډار سره تر يوه چت لاندې ژوند کوي او په دې غلط گمان دي، چې پر ځمکې د خپل دسترخوان په هوارولو سره يې گڼې خپل ملي فرهنگ ساتلی او ايراني پاتې شوي دي. عادت له فرهنگ سره غلطوي او ځان غولوي، ځکه دا يې هېر کړي، چې نازبين يې ان خپله مورنۍ ژبه هېر کړې او له پارسي څخه يې يوازې د «پدرسوخته»*** کلمه زده کړې، چې په مانا يې هم نه

* روحوسي ته چې تخت حوزي هم وايي، د ايران يو ډول کميکه ننداره ده چې له نڅا او موسيقي سره مل وي. په تېر وخت کې د ايران د ځينو غټو کورونو په انگړونو کې به يې حوض جوړلو، چې به ځينو ميلمستياوو او جشنونو کې به يې ورباندې پلاز ايښودو او پر هغه به يې کميکي نندارې تر سره کېدلې. پښتو ژ.

** د بابا کرم نڅا د ريښې په اړه که څه هم دقيقې سرچينې نشته، خو داسې ويل کيږي چې بابا کرم يو قصاب و چې کله به له کوڅې تېرېده نو د کوڅې بېوزلو او يتيمو ماشومانو ته به يې په لاره کې نبات ورکوو او د هغو د خوشاله کولو لپاره به يې د نڅا په ډول خپل سر او ورمير او لاسونه خوځول. ماشومانو به هغه ته بابا کرم ويل. د وخت په تېرېدو سره په دې نڅا کې بدلونونه راغلي او د ايران د يوې دوديزې نڅا په توگه شمېرل کيږي. پښتو ژ.

*** پدرسوخته په عاميانه اصطلاح کې خيټ او بدذات ته ويل کيږي. يو له نقلونو څخه، چې البته تايدول يې سرچينو ته اړتيا لري، دا دی چې د دې اصطلاح ريښه صفوي پېر ته ستنېږي. په صفوي پېر کې ډېر شمېر کسان يې په اور کې ژوندي سيزل. حسن کيا او مراد بيک په شان کسان يې د شاه اسماعيل په دستور ژوندی ژوندی په اور کې وريت کړل. د دې تر څنگ ان د ابونعيم اصفهاني قبر او

پوهېري او که په امريکايي گړدود يې تلفظ کړي نو تشي به دې ورته له خدا په درد شي!

ما په خواشينۍ سره ډېر نړۍ لېدلي زده کړيالان ليدلي، چې د خپل هېواد د سبا په اړه هډو اندېښنه نه لري. ډېر زده کړيالان مې ليدلي دي که سبا وطن ته ستانه شي، يو پردی به وي، لکه يو بهرنی مشاور؛ بې له دې چې، له خپل ايراني فرهنگ سره کومه آشنايي ولري؛ پرته له دې، چې له خپل تاريخ، له خپلو ادبياتو، له خپل هنر سره کومه آشنايي ولري. يو اړخيزه او نه پنځوونکی موجود به وي، چې په غوره حالت کې يې يو ماشين گڼلی شو او بس. دلته يې چې وطن نه دی، هم پردی دی؛ هلته يې چې وطن دی، هم پردی دی.

په دې يا هغې رشتې کې د تخصص درجې ته رسېدل په هېڅ ډول د فرهنگ خاوند کېدو او د فرهنگي هويت موندلو په مانا نه ده او هغه ځورونکې پوښتنه چې تل راته پيدا کېږي دا ده، چې سبا به زموږ هېواد دې هر يو تحصيل کړي ته اړتيا ولري، خو دا ځوانان چې هېواد ته ستانه شي، يوازې د دوې د ليسانس او دکتورا او له دکتورا پورته يا په دې او هغې علمي رشتې کې ديپلوم لرل به زموږ د ټولو اړتياوو د پوره کولو لپاره بس وي؟

د خپلو خبرو پای ته رسېدلی يم، په ډېر گړېدل مې تاسې ټول ستومانه کړی ياست، خو دوستانو پرېږدئ چې يو ځل بيا هغه مطلب ته راستون شم، چې تر دې مخکې مې وويل:

انسان چې له يو مختلق چاپېريال څخه راخوشې کېږي، لومړنی احساس چې د فکر او گروهې له آزادۍ څخه لاسته راوړي، هغه يې راپاروي او دا ډېره طبيعي خبره ده. د دې احساس، چې انسان کولای شي د عقايدو د تفتيش د شبکې د مامورينو د څارلو

په تېريز کې د يعقوب پاچا قبر يې وسپړل او هډوکو ته يې اور وراوچو. نو ويل کيږي چې د همدې لپاره په فارسي کې دا معمول شوه چې: «ډدرت را درميانم پدرسوخته...» پښتو ژ.

له وېرې پرته په اعتماد او خپلواکۍ او په بشپړه واک د ځان لپاره گروهه او فکر وټاکي، ډېر ښادي بڅېښوونکی دی. خو دا احساس کېدای شي کله د خوېدلو لامل وگرځي. دا احساس کله د دې لامل گرځي چې، موږ يې له فکره او تعقله هغه گروهه مو چې لمړۍ مخې ته راځي ومنو، يانې په مطلقه او مجرده توګه، بې له دې چې فکر وکړو دا عقیده د ايران په اقليمي او فرهنگي شرايطو کې د کارولو وړتيا لري که نه. زه بايد دا احتمال ومنم، چې پلانی يا بستانۍ گروهه چې ما په بشپړه ښه نيت، خو په پټو سترگو منلې ده، نه ښايي چې په اړه يې وچ لنډپاريتوب ښکاره کړم. دا احتمال بايد ومنم، چې شايد نورو کسانو هم لکه ما په ورته شرايطو کې عقيدې پيدا کړي وي، نو عاقلانه نه ده چې له هغوسره دښمني او شخړه پيل کړم، ځکه چې د دې تعصب ښودنې او د سرتمبه توب پايله په بېلابېلو څانګو له وېشنې بل څه نه دي، له تجزيه کېدلو، کوچنۍ کېدلو، جلا کېدلو، زيانمن کېدلو، د خورو ورو کمزورو هستو جوړولو او له واقعيتونو څخه لېرې کېدلو پرته، بل څه نه دي.

«هغوې چې دوستان نه دي، دښمنان دي»، هغه احمقانه شعار و، چې د پورته کوونکو سرونه يې هم وخوړل، موږ حق نه لرو داسې يو فکري ليددود ولرو. موږ حق نلرو خپلې تيوريګانې دګمۍ کړو، د خپلو سياسي کتابونو په آيتونو مذهبي ايمان راوړو او جاهلانه تعصب ولرو. دا په موږ فرض ده، هغه څه چې سم انگېرو په يو بشپړ دموکراتيک چاپېريال کې، له شرمناکه قشري تعصب څخه په آزاده فضا کې، په يوې تعقلي فضا کې، چې يوازې عقل او منطق او استدلال د درناوۍ وړ وي؛ له نورو شيانو سره، چې نورو سم انگېرلي، پرتله کړو، که چېرې موږ تېروتلې وو، نور به زموږ د لارې خراغ شي او که نور په خطا ځي، موږ به يې د خوېدو مخه ونيسو.

موږ له بې شمېره اړخونو، د فکري راکړې ورکړې او د متقابلې هوکړې لپاره داسې يو آزاد چاپېريال ته اړتيا لرو چې:

- ۱- هېڅوک ادعا کولای نشي، چې زه سم فکر کوم او نور په غلطه دي.
- يوازې ځان په حقه گڼل، سوچه بېړا توب دی.

- ۲- که د یو اند د حقانیت او روغتیا شونتیا لیدل کیږي، باید تبلیغ شي. د داسې اند منفردول او څنډې ته شړل به له شکه جنایت دی.
- ۳- باید ټول هڅه وکړو چې منطقي واوسو او دا ځانگړنه یوازې د نورو عقیدو له خلکو سره د خبرو اترو او د بحث له لارې لاسته راټلی شي.
- ۴- دگماتیکی گروهې، چې د انسان په باور کې لکه ډېرې سختې شوې، یوازې د فکرونو د تبادلې او د اندونو د تقاطع له لارې کېدای شي لېرې وغورځول شي. څوک چې له نورو سره له فکري تقابل څخه ډډه کوي، لنډپاری دی او لنډپاریتوب له جهالت او ناپوهۍ پرته بل مفهوم نه لري.
- ۵- حقیقت یوازې د اندونو په دموکراتیک اصطکاک سره راڅرگندېږي او موږ باید داسې کسان واوسو، چې له حقیقت پرته بل څه ته سر تیت نه کړو. بل څه، چې حقیقي او منطقي نه وي سپېڅلی ونه گڼو، ان که له اسمان څخه رالېږل شوی وي.
- د ځواکونو د یو موټي پاتې کېدو لپاره به زموږ هېواد سبا د دې ډول روحياتو لرونکو کسانو ته اړتیا ولري.
- نو زما پوښتنه دا ده:
- آیا د هېواد راتلونکې لپاره له ځانه مو یو گټور کس جوړوی؟
- دا هغه پوښتنه ده، چې ځواب یې باید یوازې تاسې په خپله قانع کړي.
- مندوی یم.

په درېمې نړۍ کې د رژيمونو سياست ارتجاعي او
استثماري دی. هر رژيم له خپلو تبليغاتي وسيلو سره
له يوې خوا يوازې هغه څه چې خپله يې غواړي او يا
ورته گټور دی، تبليغوي او له بلې خوا په سانسور او
تراره سره د هغه اند او فکر د خپرولو مخه نيسي، چې
له خپل گټندويه سياست سره يې په تضاد کې وويني.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library